

KESKUSTELUA

PETRI KARONEN

1590-luvun kriisin tulkinnosta

Dosentti Petri Karonen vastaa professori Heikki Ylikankaalle, joka Historiallisen Aikauskirjan edellisessä numerossa (s. 257–259) kritisoi Karosen tulkintaa nuijasodasta.

■ Professori *Heikki Ylikangas* on tyytymättömän teoksessa *Pohjoinen suurvalta* esittämäni 1590-luvun kriisin tulkintaan ja ennen muuta nuijasotaa koskevaan osuuteen. Suosittelen asiasta kiinnostuneita lukemaan mieluusti koko kirjan, mutta ainakin aiheita koskevat jaksot teoksesta (s. 103–121, 148–160 viitteineen), sillä Ylikankaan kirjoitus antaa erittäin harhaanjohtavan kuvan esityksen painopisteistä ja jopa faktoista. Epäilen, ettei hän ole lukenut teoksesta kuin muutaman sivun ja tulkinnut nekin hyvin omaperäisellä tavalla.

1. Ylikangas puolestaan otaksuu, etten ole lukenut lähdeviitteissä mainittuja teoksia ja että esitettyjen tietojen osalta tarkka viite puuttuu. Kuitenkin esimerkiksi viitteet 42–53 käsittelevät yksinomaan aihepiirin tutkimusta. Kirjassa noudatetun linjan mukaisesti luvun ensimmäinen loppuviite on kokoava viite, jossa käydään laajemmin läpi aihepiiriä koskevaa keskustelua. Tuossa kohdassa olen pyrkinyt ottamaan huomioon kaikki aiheita koskevat keskeiset julkaisut. Erityisesti viitteessä 42 mainitut teokset ja artikkelit ynnä samas-

sa viitteessä mainitut Historiallisen Aikauskirjan (1978 ja 1980) nuijasotakeskustelut ovat nyt puheena olevan teeman kannalta oleellisimpia. Esimerkiksi HAik:n monista kannanotoista ei suinkaan muodostu yhdensuuntaista kuvaa Nuijasota-teoksen vastaanotosta. Noihin esityksiin ei kuitenkaan ole viitattu kirjoittajan tarkkuudella joitakin lähdeluettelossa mainittuja poikkeuksia lukuun ottamatta. Oletin, että tuo keskustelu on kokonaisuudessaan aihepiiristä perillä olevien tiedossa. On silti vaikea sanoa, onko Ylikangas itse perusteellisesti tutustunut mainittuun aineistoon. Hänen kirjoitelmassaan erityisiksi ”synneikseni” mainittuja teemoja nimittäin nostettiin osin esille jo parisenkymmentä vuotta sitten. Eri mieltä olleiden tutkijoiden – joita oli siis useita – osin hyvinkin perustellulta vaikuttavaa kritiikkiä Nuijasota-teosta kohtaan ei hänen lukuisissa aiheita käsittelevissä kirjoituksissaan ole muutenkaan otettu huomioon. Heikki Ylikankaan perusnäkemys ei ole lähes 25 vuoden aikana paljoakaan muuttunut. Siksi voi kysyä, kuka todella edustaa uusia ja kuka vanhoja näkemyksiä tässä asiassa.

Oma näkemykseni 1590-luvun kriisistä perustuu koko laajasta aineistosta tehtyihin päätelmiin. Edustan tässä asiassa vain omaa kantaani. Yritin kirjoittaa eri näkökannat yhdistävän tasapainoisen esityksen Ruotsin suurvalta-aseman kehityksen kannalta oleellisesta ajanjaksosta. Kyseisen jakson lähiluku osoittanee, että arvostusta ja kritiikkiä jaetaan *kaikille* aihepiirin tutkimuksessa kunnostautuneille tahoille. On ikävää, jos tulkintani eivät kelpaa, mutta tulkintojen esittämistä ei liene ainakaan toistaiseksi

monopolisoitu kenenkään yksittäisen tutkijan yksinoikeudeksi.

2. Professori Ylikangas on huolissaan historiallisten lähteiden käyttämisestä. Niin olen minäkin. Ylikangas vetää esiin vuoden 1599 lopulla laaditun valituksen, jossa pohjalaiset pelkäsivät joutuvansa aateliston valtaan. Hän pitää sitä osoituksena sääty pohjaisen kapinan synnystä useita vuosia aikaisemmin. Todisteeksi riittää siis muutama vuosi nuijasodan jälkeen Kaarle-herttualle esitetty valitus, jonka mahdollista tarkoituksellisuutta ei kirjoituksessa pohdita kuten ei myöskään Ylikankaan huolellisesti viitotetuissa tutkimuksissa. Sen sijaan hän pitää sotilaiden monia mielenpurkauksia nuijasodan ajalta, joissa korostuu raivo talonpoikien kapinaa kohtaan, ilman muuta tendenssimäisinä ja yksinomaan kriisien yhteiskunnallisten syiden peittelemisenä. Tulkinat ovat mielenkiintoisia, mutta tuskin ainoita oikeita. Vastaan puhuvien lähdetietojen käyttäminen, edes pohtiminen, on tässä tapauksessa jätetty tekemättä, aivan samalla lailla kuin mistä Ylikangas syyttää ”kansallisisidealisticista” tutkijoita.

3. Kiihotusteesi on kuitenkin kritiikin ydin, kuten jo hänen kirjoituksensa otsikko osoitti. Toisin kuin professori väittää, en missään kirjoita Kaarlen kiihotuksen olleen pääasiallinen tai tärkein syy nuijasotaan. Pidän sitä toki tärkeänä. Itse asiassa tuskin kukaan tutkija on koskaan väittänyt kiihotuksen yksin olleen merkittävin tekijä, sillä linnaleirirasitus on ollut tiedossa ja tunnistettu *Yrjö Koskisesta* lähtien (katso esimerkiksi *Pohjoinen suurvalta* s. 115 ja edellä mainitut viitteet).

Todennäköisesti nuijasodan syttymisen taustalla ei ole yhtä ainoaa ratkaisevaa selettäjää. Valtakunnallisesta näkökulmasta asiaa tarkasteltaessa tausta vaikuttaa poliittiselta, vaikka taloudellisten ongelmien kasaantumista ei voi unohtaa, mihin taas vaikuttii pitkäkestoinen sota-aika. Kaarlen oli kuitenkin mahdollista kaapata Ruotsin kruunu itselleen yksinomaan talonpoikien tuella, sillä hän oli todellakin pitkään, Ylikankaan omaa ilmaisua lainaten, ”heikko herttua”.

4. Professori Ylikangas katsoo minun ta-

kertuvan kansalliseen historiankirjoitukseen ja unohtavan kansainvälisen ”vertailevan metodin”. Silti hänen oma teoriansa sääty pohjaisesta kapinasta jää nyt esitetyssä muodossa hataraksi. Hän viittaa edellä mainitun lähteen lisäksi muun muassa kansainväliseen kapinatutkimukseen, jossa on havaittu Euroopassa esiintyneen 1590-luvulla runsaasti talonpoikaisnousuja ja katsoo tämän kertovan siitä, että myös meillä kyse oli samasta ilmiöstä. On ongelmallista olettaa, että samanaikaisuus olisi jo sinänsä merkki asioiden liittymisestä toisiinsa. Näinhän ei suinkaan aina ole. Kysymykseen (s. 259): ”Mistä kummasta kaikki talonpoikien kiihottajat juuri silloin (1590-luvulla) oikein ilmestyivät? Herttua Kaarleko se hääräsi joka kulmalla maanosaa?”, voi esittää vastakysymyksen: jos kaikkialla Euroopassa kyse oli sääty pohjaisista kapinoista, niin Pohjanmaan, Hämeen ja Savon talonpojatko ne kävivät taistelemassa oikeuksiensa puolesta aatelisherroja vastaan ympäri Eurooppaa?

5. Nuijasodan kansainvälinen vertailu edellä esitetyssä muodossa tai vain Suomen tilanteeseen tuijottaminen eivät välttämättä anna vastausta tapahtuneeseen. Kenties tapahtumia voitaisiin katsoa ennen muuta Ruotsin valtakunnan (ja siis samalla Sigismundin johtaman Puolan kuningaskunnan) kokonaisuutta silmällä pitäen. Pohjoisessa suurvallassa niin on yritetty tehdä, mistä syystä nuijasota näyttäytyy vain 1590-luvun kriisin tärkeänä osana: se ei siksi ollut talonpoikien primitiivireaktio, ei osoitus suomalaisten aatelismiesten omaperäisestä ulkopoliitikasta eikä säätykapina. Professori Ylikankaan langettama tuomio ”kansallisen historiankirjoituksen” genreen kuulumisesta on perusteeton. Kirjan alusta saakka lukeville käynee selväksi, että teoksessa valtakuntaa tarkastellaan kokonaisuutena. Kyse ei ole yksinomaan Suomen historiasta. Kaarlen valtaannousun osana ja Ruotsin suurvalaksi nousun taustana nuijasota on merkittävä, ja siksi ansaitsee sen painoarvon mikä se on teoksessa saanut. Silti tätä sotaa koskeva osuus on väljästikin laskien vain muutama prosentti teoksen kokonaislaajuudesta. Siksi hämmästelen tämän yksityiskohdan saamaa suurta huomiota.